

## Om bruket av *igen* i finlandssvenskan

I den lilla handboken ABC i stilistik av Teleman/Wieselgren (1970) finns ett avsnitt om ordföljd, där författarna tar upp vår tendens att i talspråket flytta fram vissa satsadverbial från mittfältet till slutfältet.

Skillnaderna i ordföljd mellan skrift och tal exemplifieras med synonymerna *åter* (skriftspråkligt) och *igen* (talspråkligt):

Han har åter varit här / Han har varit  
här igen

medan ordföljderna

Han har varit här åter / Han har igen  
varit här

enligt författarna "inte är särskilt troliga".

Påståendet må gälla för rikssvenskan, men för finlandssvenskans del stämmer det inte. I såväl österbottniska som nyländska dialekter är det känt att *åter* kan placeras sist i en sats som ovanstående. Likaså förekommer det både i tal och skrift att *igen* får en friare placering än i rikssvenskan. Kanske kan man t.o.m. påstå att ordföljden *han har igen varit här* snarare är regel än undantag, åtminstone hos vissa skribenter.

Som så ofta när det gäller dagens finlandssvenska språkbruk visar det sig att företeelsen registrerats redan i Bergroths klassiska verk Finlandssvenska (1917). Om ordföljden för synonymerna *åter* och *igen* skriver Bergroth följande: "det betonade

skriftspråksordet *åter* står gärna inne i meningen, medan *igen*, som är ett talspråksord, alltid måste stå sist i satsen; en regel mot vilken vi mycket ofta fela". De finlandssvenska exempel med *igen*, som Bergroth ger, visar endast prov på mittfältsplacering, vilket kan tyda på att fundamentalsplacering, som ju också förekommer ibland, är en nyare företeelse, ännu inte observerad i början av seklet.

Någon exakt statistik över hur ofta ordföljden i finlandssvenskan skiljer sig från rikssvenskan i fråga om placeringen av *igen* är svår att ge utan tillgång till jämförbara konkordanser. En försiktig uppskattning som grundar sig på några månaders läsning av Hufvudstadsbladet, är att man vid "normal" tidningsläsning, under ca 1 timme, kan finna omkring 3 exempel på *igen* i mittfältet.

I en debattartikel i Hufvudstadsbladet 30.9.1987 kunde man t.ex. läsa:

(1) Vi måste igen få väl försedda skolbibliotek...

(2) Boken måste igen få komma i blickpunkten.

I en inrikesnyhet 16.12.1987 som handlade om tågförseningar uppgavs

(3) att man ...inte med säkerhet kan lova när allt igen flyter normalt.

I en annan nyhet samma dag angående eventuell tavelförfalskning hette det att

(4) ...åklagarmyndigheterna i Borås därför igen vänt sig till experter i Finland.

I en tredje nyhetsartikel stod att läsa:

(5) Finlands Röda Kors har igen slutit ett avtal med FN:s flyktingkommissariat...

Mycket kan man beskylla tidspressade journalister för, men i det här fallet är det inte fråga om några tillfälligheter. Snarare kan man tala om utvecklingen av en alternativ finlandssvensk norm, som kan noteras i de flesta texttyper, inte minst i skönlitteraturen. *Igen* har tydligen kommit att uppfattas som ett "vandrande" adverb och behandlas på samma sätt som *åter*. T.o.m. i en grammatikbok för finskspråkiga har den finländska ordföljden satt sina spår, vilket framgår av exemplet

(6) Dina kläder ligger igen på golvet.  
(Sinun vaatteesi ovat taas lattialla.)

I ett kåseri i Hufvudstadsbladet 29.12.1986, där Sirkka Sundroos kommenterar en rad språkliga företeelser, nämner hon bl.a. exemplet

(7) Igen en svensk  
som hon funnit på sportsidan.

Även om fundamentalsplacering av *igen* är relativt ovanlig drar den lätt uppmärksamheten till sig genom att den av någon orsak brukar figurera i rubriker, vilket följande exempel får demonstrera:

(8) Igen en duktig kapellmästare  
(17.12.1987)

(9) Igen en seglats till Tallinn  
(27.5.1988)

Ämnet är därmed inte uttömt. Utöver de skillnader som råder mellan rikssvensk och finlandssvensk ordföljd lägger man märke till en specialanvändning av ordet i finlandssvenskan. Det är den som förekommer i följande meningar, båda hämtade ur Hufvudstadsbladet:

(10) Sju bröders vandringsled igen kommer att dras mitt genom Trängselfinland...(27.11.1987)

(11) Det igen berodde på att en elledning under natten slitits av...  
(16.12.1987)

Vid sidan av sina vanligaste betydelser 'på nytt' och 'tillbaka' kan ordet *åter* i vissa fall få betydelsen 'däremot' eller 'å sin sida, i sin tur'. I moderna ordböcker som Svensk ordbok (1986) finns ingen uppgift om att också *igen* skulle kunna få samma betydelse. Inte heller Svensk handordbok ger exempel på användningen. Om man gör sig mödan att slå i SAOB finner man dock exempel på företeelsen, det senaste belägget emellertid från 1909, vilket kan vara ett tecken på att vi har att göra med en arkaism, som är väl bevarad i finlandssvenskan. Detta kommer till synes inte bara i tidningstext. I en lärobok i svenska för gymnasiet (åk 2) heter det:

(12) Använder man igen ett alltför enkelt språk, blir åhörarna och läsarna uttråkade.

I Finskans struktur (1976) finns ett parallellt exempel:

(13) Men här råder det igen mycket speciella villkor...

Ytterligare en användning av *igen* som rikssvenskar kan uppfatta som främmande är när *igen* kombineras med *en gång*, såsom skett i följande fall:

(14) ...massor av åskådare kunde igen en gång enas om att Lucia är en värmande tradition.

Exemplet är hämtat från Hbl 14.12.1987. Två dagar senare kunde man läsa att

(15) Kommunstyrelseordförande B.F. anser att förslaget igen en gång aktualiserar frågan...

Eller för att ta ett färskare exempel hämtat ur Hbl 11.2.1988:

(16) Det är filosofie doktor S.H. som igen en gång med friskt mod ger sig på finlandssvenskarna.

Om vi återvänder till ordföljden så finns det anledning att fråga sig hur den speciellt finlandssvenska placeringen av *igen* uppstått. Är det så säkert att den inte förekommer eller åtminstone **har** förekommit i Sverige också?

Eftersom ordböckerna och i detta fall även grammatikböckerna ger ofullständiga uppgifter får man kontrollera språkbruket i de konkordanser (ordsamlingar) som finns att tillgå. De är ofta till ovärderlig hjälp när man vill skapa sig en uppfattning om hur ord förbinds med varandra. Hos Agneta Horn, vars dagbok från 1657 innehåller 80 exempel på *igen*, finner man inte ett enda exempel där *igen* i betydelsen "på nytt" placerats i mittfältet. I de flesta fall står ordet allra sist i satsen, i några fall följs det av ett tids- eller prepositionsadverbial (den 1 april, till Stockholm).

I en konkordans av ungefär samma format, Strindbergs Svenska öden och äventyr (1882—83), finner man också i regel samma mönster dock med ett par undantag:

(17) ...som strax igen gömmas i mörkret.

Förklaringen till att *igen* här placerats före verbet är förmodligen den att *strax* och *igen* uppfattats som en helhet med den följden att *strax* så att säga dragit med sig *igen* på satsadverbialplats. Detta tycks också gälla i andra fall av dubbla adverbial t.ex. *åter igen, nu igen, om (och om) igen* o.s.v. Ett exempel på mittfältsplacering finns det i alla fall, som bryter mot det vanliga rikssvenska mönstret:

(18) Han slog igen sina slag — ett och tu...

Att Strindberg i det här fallet — för ovanlighetens skull — valt att placera *igen* före objektet kan vara ett medvetet stilistiskt val betingat av rytmiska hänsyn, men man får inte helt glömma att Strindberg vid den här tiden var gift med en finlandssvenska. Det finns faktiskt ett och annat i Strindbergs språkbruk som verkar vara inspirerat österifrån.

Om vi tar en titt i en ordsamling från vårt eget århundrade, Alléns stora konkordans över tidningstext (1965) finner vi inte heller där, bland de 224 exemplen, ett enda som

tyder på att *igen* uppfattats som ett mittfältsadverbial. Detta gäller med undantag för exempel av typ (16).

Genomgången visar att regeln om *igen* i slutfältet gäller konsekvent för rikssvenskt standardspråk. Hypotesen om att den finlandssvenska ordföljden kan vara prov på en arkaism måste, av allt att döma, också förkastas. Alltså återstår att finna andra förklaringar. Vilken roll kan finskan spela i sammanhanget?

Det behövs inte särskilt mycket eftertanke för att konstatera att en finsk sats innehållande ordet *taas* vid ordagrann översättning kan ge upphov till *igen* både i fundament och mittfält. Dessutom kan finskans *taas* ha den funktion som exempel (10) till (13) ger prov på, dvs. betydelsen 'däremot', 'i sin tur'.

Om man granskar översatta texter och har tillgång till originalet finner man lätt exempel på att *taas* översatts med *igen* och att den finska ordföljden bibehållits. Detta gäller också i erkänt goda översättningar. Sålunda har meningen "Avasin työvihkoni, hän oli taas unohtanut omansa,..." i Annika Idströms roman *Veljeni Sebastian* (1985) översatts med "Jag öppnade arbetsboken, hon hade igen glömt sin,...".

Därmed inte sagt att den finlandssvenska ordföljden enbart är en produkt av översättning. Den kan också ha kommit in i skriftspråket från att först ha använts av finskspråkiga och eventuellt tvåspråkiga i den talade svenskan. Förmodligen får man räkna med flera samverkande faktorer. Man kan nog inte heller bortse från att "dubbelformen" *återigen* kan ha fungerat som en bro mellan *åter* och *igen*, dvs. underlättat en omidentifiering av *igen* från ett adverb med sin fasta plats i slutfältet till ett s.k. vandrande adverb. Finskan har dessutom verkat konserverande på en äldre ordanvändning, den som tillåter att *igen* fortfarande kan få betydelsen "däremot". Att man i finlandssvenskan utsett *igen* och inte *åter* till den vanligaste motsvarigheten till finskans *taas* har förmodligen att göra med de båda ordens stilvärde. Medan *åter* är ett utpräglat skriftspråkligt ord passar både *taas* och *igen* bra såväl i tal som i skrift.

Uttrycket *igen en gång* (ännu en gång) får förmodligen förklaras som en direkt kopiering av finskans *taas kerran*. Hittills har jag mest noterat uttrycket i tidningstext och vi vet ju att också svenska tidningsartiklar ofta grundar sig på texter eller intervjuer på finska, vilket kan färga av sig på den språkliga utformningen.

Det finlandssvenska bruket av *igen* vållar knappast några problem i fråga om begrip-

ligheten och man förstår lätt hur ordet råkat på vandring. Det finns knappast något tungt vägande skäl att vända sig emot denna användning såframt man är beredd att acceptera en delvis egen profil på den finlandssvenska normen för skriftspråk. För den som till äventyrs inte vill markera en sådan profil kan det dock vara en fördel att veta vad som klingar främmande i rikssvenska öron.